

TOLERANȚA – CALITATE SPIRITUALĂ A INDIVIDULUI

TOLERANCE - SPIRITUAL QUALITY OF THE INDIVIDUAL

Elena Buzinschi,
dr. în pedagogie, lector universitar,
UPSC „Ion Creangă” din Chișinău
 ORCID: 0000-0002-071-9-7470

CZU: 130.1/4

Abstract

In the article "Tolerance - a spiritual quality of the individual" tolerance as a spiritual quality of the individual is analysed. Tolerance is conditioned by the spiritual needs of the individual and aims at creating his spiritual world. It allows us to see the significance of the Other, the value of the Other's inner content and imposes a certain responsibility on the individual to understand and accept the values of the Other. Recognising the importance of the Other, man thinks beyond his own personal interests, overcoming personal egoism, which indicates the development of his spirituality and spiritual qualities.

Key-words: *tolerance, spiritual quality, leniency, acceptance, freedom.*

Trăim într-o lume marcată de transformări accelerate în toate domeniile vieții sociale, iar una din principalele trăsături ale acestei lumi este diversitatea. Or, atare condiții determină creșterea diversității de opinii, idei, viziuni și păreri, iar de aici apare necesitatea de a include în sfera comunicării mecanisme durabile de interacțiune, fără respingere, ostilitate, ură și violență. Toleranța servește drept unul dintre mecanismele, în special în perioada de tranziție, ce pot duce de la monoculturi și sisteme politice nedemocratice la democrație și politici de multiculturalism.

În ultima perioadă, tot mai frecvent, se poartă discuții privind stabilirea unor relații tolerante în raport cu ceilalți, relații ce ar favoriza o bună înțelegere între oameni. Toleranța presupune că „oamenii fiind diferiți au o poziție individuală datorită prezenței anumitor temeuri și justificări”¹. Prin toleranță se înțelege respectarea normelor de conviețuire socială și înțelegere a esenței comportamentului uman. Totodată, aceasta „orientează stilul de gândire în raport cu celălalt în situații dificile când doar înțelegerea te ajută, presupune înfruntarea permanentă a propriilor convingeri, a stereotipurilor de gândire, a ideilor preconcepute pentru ca mintea să fie pregătită de a accepta ideile, opiniile și felul de a fi diferit al celorlalți.”²

¹ *Dicționar de sociologie Enciclopedic*. Chișinău: Cartier, 2001, p. 22.

² B. Reardon. *Toleranța - calea spre pace*. Chișinău: ARC, 2004, p. 87.

Toleranța are un rol aparte în cadrul conviețuirii și presupune: respect, răbdare, îngăduință, acceptare, apreciere, recunoaștere față de oameni, diversitatea lor socială și culturală. Ea implică recunoașterea și aprobarea modului de a fi al Celuilalt, adică a nu interveni în felul de a fi al Celuilalt, ci, dimpotrivă, a-i respecta libertatea, felul de a gândi, a simți și acționa: „Dragostea de aproapele – această virtute unanim acceptată ca principiu de temelie pentru o conviețuire pașnică – ne cere să-i slujim, iubindu-i ... Am putea vorbi așadar, dacă tot trebuie să folosim acest termen, de o toleranță activă, adică una care nu doar rabdă rătăcirea celuilalt, ci îl îngăduie, nu-i face absolut nici un rău”³. Prin urmare, o persoană poate fi considerată tolerantă atunci când posedă calități și valori morale și spirituale, manifestă o atitudine corectă și respectuoasă față de comportamentul și opinia Celuilalt: „Toleranța modernă e conversia laică a unei virtuți ascetice: răbdarea, capacitatea de a nu clasa pripit oameni neconformi și situații inconfortabile, capacitatea de a suporta, înțelegător, diferența, obstacolul, adversitatea”⁴.

Potrivit filosofului rus N.A. Berdiaev, toleranța are loc doar la nivelul spiritual al relațiilor dintre indivizi. Acceptarea Celuilalt, cu toate caracteristicile și trăsăturile sale, presupune a fi tolerant indiferent de nivelul de educație sau statut social: „Un om poate fi înțeles doar prin spirit, iar acolo unde există înțelegerea sensului, există și sensul vieții, acceptarea ei și, în consecință, o atitudine tolerantă față de ceilalți.”⁵ Filosoful este de părerea că toleranța presupune analiza și unificarea valorilor individului, descoperirea aspectelor comune, precum și purtarea dialogului. Totodată, toleranța nu ține doar de lumea spirituală a individului, ci mult mai mult, ea este o calitate spirituală a acestuia. Calitățile spirituale ale individului sunt condiționate de necesitățile lui și au drept scop realizarea de sine a unei persoane, exprimarea potențialului său creativ. Ele servesc în dezvoltarea multilaterală și armonioasă a individului, fiind totodată necesități inerente activității creatoare. Cu alte cuvinte, calitățile spirituale stimulează dezvoltarea individului.

Calitățile spirituale exprimă atitudini de valoare ale subiectului față de lucruri și persoane, prin stabilirea semnificației acestora pentru subiect. I. Kant era de părerea că acestea, fiind dominate de valori spirituale, nu sunt rezultatul adaptării individului la lumea înconjurătoare, ci apar în urma alegerii libere și conștiente a

³ „Zeul toleranței” și descreștinarea creștinismului. O perspectivă ortodoxă. București: Editura Christiana, 2009, p. 377.

⁴ Andrei Pleșu. *Toleranța și intolerabilul. Criza unui concept*. Editura LiterNet, 2005, p. 25-26.

⁵ Nicolai Berdiaev. *Spirit și libertate. Încercare de filosofie creștină*. Trad. Pr. Stelian Lăcătuș. București: Paideia, 1996, p. 350.

individului, căci „libertatea este proprietate a voinței tuturor ființelor raționale.”⁶ De aceea, scopul ultim al speciei umane este perfecțiunea morală. În viziunea lui I. Kant, perfecțiunea morală poate fi atinsă prin libertatea individuală. Prin urmare, datorită libertății sale, omul tinde spre atingerea perfecțiunii.

I. Kant este de părerea că, în formarea personalității, în special a componentei sale morale, un rol aparte revine rațiunii: „imperativele categorice sunt posibile prin faptul că ideea de libertate mă face membru al unei lumi inteligibile.”⁷ Rațiunea formează ființa morală și, datorită ei, individul se ridică deasupra naturii sale biologice și sociale. Libertatea, în opinia filosofului, constă tocmai în faptul că omul singur alege și își impune o lege morală, care poate căpăta forma de universalitate și care semnifică, de altfel, adevărata morală, identică cu libertatea. Prin urmare, esența libertății spirituale este libertatea de alegere.

Problema omului și a libertății este discutată și dezvoltată de către existențialiști, în mod special, de către J.-P. Sartre, care afirmă că: „Omul este pur și simplu. Nu în sensul că este ceea ce se concepe el a fi, ci că este ceea ce se vrea și ceea ce se concepe el însuși după ce există deja - așa cum își proiectează el să fie după acel salt către existență. Omul nu este nimic altceva decât ceea ce face din el”⁸, adică el este cel ce se îndreaptă spre viitor, prin luarea unor decizii proiectându-și în mod conștient acest viitor. De aici rezultă că omul este o ființă absolut liberă în hotărârile și alegerile sale „omul este liber, este libertate”⁹, ba mai mult de atât, el este condamnat să fie liber. Însă, J.-P. Sartre afirmă că „din momentul în care omul este aruncat în lume, singurul criteriu, pentru orice alegere liberă a lui, este responsabilitatea personală: „omul este responsabil pentru ceea ce este”¹⁰, el este „responsabil pentru pasiunea sa.”¹¹

În opinia filosofului, sensul spiritual al libertății constă în faptul că omul alege întotdeauna binele, în timp ce răul reprezintă un act inconștient, o iluzie: „Ceea ce alegem este întotdeauna mai bun; și nimic nu poate fi mai bun pentru noi dacă nu este bun pentru toți... Sunt astfel responsabil pentru mine însumi și pentru toți oamenii.”¹² Prin urmare, responsabilitatea pe care o purtăm drept consecință a

⁶ Immanuel Kant. *Întemeierea metafizicii moravurilor*. Trad. de Filotheia Bogoiu, Valentin Mureșan, Miki Ota, Radu Gabriel Pârvu; comentarii și note de Valentin Mureșan. București: Humanitas, 2007, p. 98.

⁷ *Ibidem*, p. 106.

⁸ Jean-Paul Sartre. *Existențialismul este umanism*. Publicat în 1946, textul *L'Existentialisme est un humanism* este stenograma, foarte sumar retușată de Jean-Paul Sartre, a unei conferințe ținute de acesta la Paris în 29 octombrie 1945, p. 6.

⁹ *Ibidem*, p. 10.

¹⁰ *Ibidem*, p. 6.

¹¹ *Ibidem*, p. 11

¹² *Ibidem*, p. 7.

alegerii noastre este cu mult mai mare decât putem presupune, deoarece ea cuprinde umanitatea în întregul ei. Totodată, Sartre subliniază că, „dacă nu aleg, și asta este o alegere”¹³, deoarece omul nu poate evita alegerea, iar această alegere implică umanitatea în întregul ei.

Alegând respectul, acceptarea și aprecierea bogăției și diversității culturilor lumii noastre, a modurilor noastre de expresie și a manierelor de exprimare a calității noastre de ființe umane, alegem *toleranța*.

În încercarea de a stabili dacă toleranța este sau nu o calitate spirituală a individului, observăm că unii autori o consideră drept calitate emoțională și spirituală a individului, deoarece formarea spirituală a individului ține de nivelul de dezvoltare a vieții sale spirituale, iar intoleranța vine din absența sau lipsa spiritualității. Astfel, la temelia spiritualității individului se află starea lui emoțional-spirituală, sentimentele, emoțiile și trăirile sale. De aici rezultă că, pentru a recunoaște toleranța drept o calitate spirituală a individului, ea trebuie să aibă o expresie preponderent afectivă și emoțională.

Alți autori califică toleranța drept o calitate pragmatică, fiind de părerea că ea nu echivalează cu adevărul sau cu dreptatea, ci, mai curând, este necesară în realizarea unui anumit interes, deseori pragmatic. Astfel, toleranța devine o concesie morală, un acord condiționat, un aranjament. De aici rezultă că toleranța nu este o valoare morală universală, ea reprezintă un fel de compromis între principiile pe care se bazează sfera moralei, conștiința morală și comportamentul individului. În centrul oricărui compromis, ca formă de acord operațional-instrumental sau pragmatic, se găsesc concesiile reciproce, beneficiul reciproc, caracterul temporar și domeniul de aplicare limitat. Calea spre acord, care se bazează întotdeauna pe compromisul cu ceilalți și cu sine însuși, este toleranța, care e exprimată prin dorința de a obține înțelegerea reciprocă și armonizarea diferitelor obiceiuri, tradiții, interese și păreri, fără a recurge la presiuni, ci prin metode de explicare, instruire și educație.

Toleranța se prezintă atât drept o calitate psihică, cât și una spirituală a omului. În postura de calitate psihică, toleranța indică bogăția calităților spirituale ale persoanei: empatie, transmiterea sentimentelor și emoțiilor celorlalți, generozitate, simpatie, răbdare, milă, apreciere, compasiune etc. În același timp, toleranța apare drept principală și esențială în formarea lumii spirituale și a calităților spirituale ale omului, deoarece este condiționată de nevoile spirituale ale individului și vizează crearea lumii sale spirituale. Pe când ura și intoleranța, după cum știm, distrug lumea spirituală, motivează indivizii spre acțiuni imorale, îi

¹³ *Ibidem*, p. 21.

dezbină, îi transformă în dușmani și le transformă viața într-o luptă și un război etern, indiferent că este vorba de relații tribale, familiale, de clase sau de credință. În comparație cu acestea, toleranța, care exprimă natura necesităților spirituale, conduce spre stabilirea unor relații pozitive și binevoitoare.

Toleranța ne permite să vedem semnificația Celuilalt, valoarea conținutului interior al acestuia și impune o anumită responsabilitate asupra individului de a înțelege și a accepta valorile acestuia. Recunoscând importanța Celuilalt, omul gândește dincolo de propriile interese personale, depășind egoismul personal, ceea ce indică dezvoltarea spiritualității și calităților sale spirituale.

Toleranța nu presupune orice tip de concesie. În calitate de hotare ale existenței sale stă o lege universală, morală, al cărei principiu călăuzitor îl constituie recunoașterea omului drept scop și valoare supremă: „Căci numai legea aduce cu sine conceptul unei necesități necondiționate, realmente obiective și, deci, universal valabile.”¹⁴

Potrivit lui I. Kant, o persoană răbdătoare este tolerantă numai atunci când trece chiar și peste ceea ce îi displace, deoarece este determinată de o lege morală să facă acest lucru, pe care fiecare persoană o alege în mod liber și conștient pentru sine, „acționează doar după acea maximă prin care poți voi totodată ca ea să devină o lege universală.”¹⁵ Prin urmare, toleranța se prezintă ca o datorie umană universală.

Fiind o calitate spirituală a personalității, ea contribuie la deschiderea față de lume și față de alți indivizi. Incapacitatea unei persoane de a-l tolera pe Celălalt generează o reacție care în consecință duce la relații bazate pe neîncredere și înstrăinare. În asemenea situații, indivizii percep lumea din jurul lor ca fiind străină și ostilă, ceea ce duce la crearea societăților închise.

Cunoaștem însă că societățile închise sunt condamnate la pieire. K. Popper în lucrarea sa „Societatea deschisă și dușmanii ei” menționează că „societatea închisă, bine încheată, este asemeni unei case ținută în lanțuri de fier, dar în momentul în care crapă se prăbușește.”¹⁶ În concepția sa despre societate deschisă, autorul evidențiază ideea deschiderii către diversitatea valorilor, a concepțiilor filosofice, a credințelor religioase etc., acceptând pluralitatea propunerilor în soluționarea problemelor ce apar în societate. Societatea deschisă înseamnă deschidere către multitudinea ideilor și idealurilor. Indiferent de faptul că ea este deschisă către toate, există un ceva către care ea este închisă, și acel ceva este

¹⁴ *Ibidem*, p. 59.

¹⁵ *Ibidem*, p. 65.

¹⁶ Karl R. Popper. *Societatea deschisă și dușmanii ei*. Volumul II. Epoca marilor profeții: Hegel și Marx. Trad. De Stoianovici D., București: Humanitas, 1993, p. 417.

intoleranța. Astfel, printre principiile concepției sale de societate deschisă se regăsesc așa principii precum „întărirea libertății și conștientizarea responsabilității pe care o implică”, „pacea în lume”, „toleranța”.¹⁷

Prin urmare, o persoană tolerantă este cea care deține calități și valori morale și spirituale. A fi tolerant înseamnă a recunoaște drepturile universale și libertățile fundamentale ale ființei umane; a manifesta respect pentru demnitatea umană, părerea, opinia și alegerea Celuilalt; compasiunea, căutarea egalității, deschidere în comunicare, milă. Cu toate acestea, ea nu presupune a tolera nedreptatea socială, renunțarea la propriile convingeri sau a face concesii în această privință.

În acest context, filosoful român A. Pleșu se întreabă: „«Trebuie să fim toleranți!» nu înseamnă nimic. Problema e în ce împrejurări, în ce moment, în ce dozaj și cu referire la ce?”¹⁸

Câteodată, în relațiile cu Ceilalți, toleranța, bunăvoința și acceptarea viziunilor sau comportamentelor Celuilalt pot dăuna Eu-lui sau întregii comunități umane. De aceea, apare o altă întrebare: există oare o limită sau un „câmp al toleranței”, care ar marca hotarele ce permit anumite abateri, fără ca cineva în mod particular sau comunitar, să aibă de suferit?

Răspunsul îl găsim în aceeași lucrare a lui A. Pleșu: „niciun sistem, fie el mecanic sau biologic, nu poate supraviețui în condițiile în care «câmpul lui de toleranță» e suprasolicitat. Nici un ansamblu nu poate tolera principii sau stări de lucruri care îi subminează rațiunea de a fi.”¹⁹

Așadar, toleranța poate fi considerată drept o calitate spirituală a individului, datorită faptului că, în primul rând, exprimă principalele caracteristici ale spiritualității. Al doilea argument este că toleranța reprezintă o valoare universală, adică are un sens universal. În al treilea rând, toleranța exprimă esența relațiilor subiect-subiect, în special, comunicarea spirituală orientată spre persoană, care se caracterizează prin dialog, comunicare, cooperare, capacitate de simpatie, empatie, înțelegere reciprocă etc.

În concluzie, putem spune că astăzi, mai mult ca oricând, este necesară promovarea toleranței și formarea unei atitudini pozitive față de opiniile și viziunile Celuilalt, indiferent de interesele sale religioase sau politice; de relațiile interstatale; de trăsăturile sale biologice (cu anumite dizabilități), rasiale, naționale, etnice, lingvistice sau sociale etc..

¹⁷ *Ibidem*, p. 427.

¹⁸ Pleșu Andrei. *Toleranța și intolerabilul. Criza unui concept*. Editura LiterNet, 2005, p. 12.

¹⁹ *Ibidem*, p. 17.

În această ordine de idei, putem afirma că toleranța este recunoașterea și acceptarea modului de a fi al persoanelor sau grupurilor sociale, este o atitudine prin care sunt recunoscute drepturile și libertățile universale ale omului.

BIBLIOGRAFIE

1. Berdiaev N. *Spirit și libertate. Încercare de filosofie creștină*. Trad. Pr. S. LĂCĂTUȘ. București: Paideia, 1996, 381 p.
2. *Dicționar de sociologie*. Enciclopedic. Chișinău: Cartier, 2001, 268 p.
3. Kant I. *Întemeierea metafizicii moravurilor*. Trad. de F. Bogoiu, V. Mureșan, M. Ota, R. G. Pârvu; comentarii și note de V. Mureșan. București: Humanitas, 2007, 462 p.
4. Pleșu A. *Toleranța și intolerabilul. Criza unui concept*. Editura: LiterNet, 2005, 51 p.
5. Popper K. R. *Societatea deschisă și dușmanii ei*. Volumul II. Epoca marilor profeții: Hegel și Marx. Trad. de stoianovici D. București: Humanitas, 1993, - 441 p.
6. Reardon B. *Toleranța - calea spre pace*. Chișinău: ARC, 2004, 60 p.
7. Sartre Jean-Paul. *Existențialismul este umanism*. Publicat în 1946, textul *L'Existentialisme est un humanism* este stenograma, foarte sumar retușată de Jean-Paul Sartre, a unei conferințe ținute de acesta la Paris în 29 octombrie 1945, 27 p.
8. „Zeul toleranței” și descreștinarea creștinismului. *O perspectivă ortodoxă*. București: Editura Christiana, 2009, 416 p.